

Вікторія ТУРБАН,

доктор психологічних наук, професор, вчений секретар
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

РОЗШИРЕННЯ ПЕРСПЕКТИВИ АНАЛІЗУ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ КРІЗЬ ОПТИКУ ФЕМІНІЗМУ

В статті розкрито загальні основи аналізу шлюбно-сімейних стосунків крізь оптику фемінізму. Встановлено, що найбільш вагомим внеском у психологію сім'ї стало дослідження шлюбно-сімейних стосунків крізь призму жіночого досвіду та концепції гендеру. Визначено, що саме теоретичний доробок, створений в руслі фемінізму сприяв переосмисленню сім'ї як природного утворення і привів до формування уявлень про сім'ю, як утворення, сконструйоване соціально.

Ключові слова: психологія сім'ї, фемінізм, сім'я, шлюб, патріархат.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Осмислення теоретичних і практичних питань психології сім'ї та шлюбу не втрачає своєї актуальності, адже сім'я переживає безперервні процеси трансформації. В сучасний період все гострішими є запити з приводу того, як створити стійкий, гармонійний союз з іншою людиною і яким чином зберегти цей союз упродовж життя. Водночас відбуваються процеси еволюція сім'ї, під впливом соціокультурних чинників змінюються ролі чоловіків та жінок. Жінки втрачають свою фемінність, чоловіки – маскулінність. На це вплинула ціла низка чинників, серед яких і поява фемінізму. Феміністський рух відіграв важливу роль в становленні психології сім'ї та розширенні фокусу аналізу шлюбно-сімейних стосунків. Феміністки обґрунтовують рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах життя та виступають проти дискримінації за ознакою статі. Більше того, соціокультурну специфіку жіночих ролей вони, переважно, трактують, як підлегле становище жінки в сім'ї, яке веде до обмеження їх і в інших сферах. Тому феміністки обстоювали зміни традиційного сімейного укладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти феміністичних досліджень шлюбно-сімейних стосунків розглянули історики, філософи,

соціологи, політологи. Варто згадати роботи В. Брайсон, Т. Гурко Ч. Філліпса. Про розуміння специфіки сімейних стосунків крізь оптику феміністської методології розмірковує О. Посвістак [7]. Разом з тим, розширення перспективи дослідження шлюбно-сімейних стосунків у психології сім'ї крізь призму аналізу та співставлення поглядів теоретиків феміністичного руху залишилося поза увагою дослідників. Варто зауважити, що в межах основних напрямів фемінізму існували суттєві розбіжності у розумінні шлюбно-сімейних відносин, тому все ще потребує вивчення феміністичний погляд на становище шлюбних партнерів у сім'ї, на розподіл влади між подружжям та ставлення до виховання дітей, на особливості сімейно-шлюбної взаємодії, на морально-психологічну атмосферу в сім'ї, на можливості професійної самореалізації та задоволення особистісних потреб усіх членів сім'ї через призму співставлення концепцій представниць різних феміністичних теорій.

З огляду на це, **метою дослідження** є встановлення перспективи, яку відкриває в психології сім'ї застосування феміністської методології через аналіз та співставлення поглядів теоретиків феміністичного руху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фемінізм – це концепція, яка сформувалася і розвивається як відповідь на соціальні запити жінок. Серед науковців немає єдиної думки щодо основ класифікації напрямів фемінізму чи їх точної кількості, але, загалом, можна виділити ранній фемінізм, традиційний фемінізм, який прийнято називати фемінізмом «першої хвилі», та фемінізм «другої хвилі» або неофемінізм. Є й так звана «третья хвиля», але не всі феміністки згодні з необхідністю виділяти її окремо. В межах цих хвиль найчастіше виділяють ліберальний, марксистський та радикальний напрями [1, с. 8]. Можна, також, виокремити соціалістичний, психоаналітичний, постмодерністський, лесбійський фемінізм тощо.

Незважаючи на відмінності у філософських поглядах або політичних позиціях, феміністок об'єднує прийняття кількох тез. Це, насамперед, визнання дискримінації жінок у суспільстві та переконаність у тому, що вторинність соціального статусу жінки не детермінована біологічними відмінностями

статей. Всі феміністки критикують патріархат і наполягають на необхідності зміни традиційних соціальних, політичних та особистісних практик для поліпшення соціального становища жінок [3, с. 8–9].

Суттєвий поштовх розвитку фемінізму дала Велика Французька революція. У 1792 р. О. де Гуж написала «Декларацію прав жінки і громадянки», в якій, поряд з вимогами надати жінкам цивільні та виборчі права, О. де Гуж негативно висловлювалася щодо традиційного шлюбу, називаючи його «могилою довіри і любові» і пропонувала повернутися до «моральних витоків сім'ї та шлюбу» шляхом підписання суспільного (шлюбного) договору між чоловіком та жінкою. У ХІХ ст. відбувся різкий стрибок промисловості, що спричинило потребу у залученні жінок до цієї сфери. Масова жіноча праця у виробництві поступово перетворилася у факт соціального життя, змінюючи традиційний статус жінки як матері та дружини, і, відповідно змінюючи засади шлюбу та сім'ї. Масова жіноча праця, з одного боку, сприяла зростанню самосвідомості жінок і створювала можливість зруйнувати традиційну ієрархію статей. З іншого боку, жінки змушені були працювати на промислових підприємствах, де вони ставали конкурентами чоловікам, що загострювало стосунки між статями. Масова жіноча праця приводила також до надексплуатації жінки, оскільки вона як і раніше продовжувала виконувати свої обов'язки матері, дружини, господині дому. При цьому робочий день був занадто великий, а заробітна плата у жінки була меншою, ніж у чоловіка, який робив те ж саме. Ці та інші фактори давали підстави для виступів жінок та для створення організацій, які відстоюють інтереси і права жінок.

Початком «першої хвилі» фемінізму – організованого феміністичного руху вважається 1848 р., коли в місті Сенека-Фоллз (штат Нью-Йорк, США) пройшов з'їзд, присвячений захисту прав жінок. У тогочасному фемінізмі чітко окреслилися три напрями: суфражизм – рух за надання жінкам виборчого права; ліберальний, теоретики якого звільнення жінки вбачали у розвитку її інтелекту, підвищенні грамотності; марксистський, зміст якого зводився до

того, що становище жінки-робітниці зумовлене класовими причинами, тому боротьба за її звільнення збігається із загальним завданням звільнення пролетаріату. Враховуючи те, що суфражистки спрямували свою увагу переважно на політичну сферу, розглянемо погляди на сім'ю та шлюб представниць ліберального та марксистського фемінізму.

Логіка розгортання теоретизації предмету дослідження потребує аналізу ідей, розроблених в основних напрямках фемінізму. Провідною течією фемінізму ХІХ ст. став ліберальний, основна ідея якого полягала в тому, що жінки повинні володіти тими ж юридичними та політичними правами, що й чоловіки. Ліберальні феміністки вимагали реформ у галузі права власності, освіти, розлучень, а також надання жінкам рівних з чоловіками політичних прав, припинення насильства в сім'ї, захисту материнства тощо. Праці Е. Стентон і С. Міля містять практично увесь теоретичний контекст ліберального напрямку феміністської думки того часу, тому саме вони обрані для аналізу поглядів на шлюбно-сімейні стосунки.

Е. Стентон проводила аналогію між становищем жінок і рабів: заміжня жінка також ставала «власністю» чоловіка і публічно виступала за зміну умов життя жінки в сім'ї та шлюбі. Інститут шлюбу розглядала скоріше як вид неоплачуваної проституції та домашньої праці, ніж як освячений релігією союз, заснований на любові. Хоча вона пішла на стільки далеко в своїх поглядах, що вважала згвалтування синонімом становища жіночої статі, тим не менше, не прагнула скасування інституту сім'ї, а пропонувала змінити стосунки між чоловіком і дружиною за допомогою підняття рівня освіченості останніх. Е. Стентон двояко ставилася до материнства, сприймаючи його одночасно як джерело істинного задоволення і глибокої фрустрації. Вона стверджувала, що здатність жінки виношувати дітей ставить її вище чоловіка і вважала, що материнство є громадським обов'язком. З іншого боку, переконувала, що материнство вимагає терпіння і самопожертви. В цілому, для її робіт характерні думки про те, що самореалізація жінки, як особистості на багато важливіша, ніж сім'я [1, с. 45–51].

Організований феміністський рух виник в Британії пізніше, ніж в Америці, і всі дискусії в руслі фемінізму в середині XIX ст. орієнтувалися на праці Дж. С. Міля. Дж. С. Міль піддав критиці патріархальний уклад сім'ї, при якому «закриваються очі» на насильство. У своєму есе «Поневолення жінки» (1863 р.) доводить, що чоловіки знущаються зі своїх дружин та дітей лише тому, що вони фізично сильніші і мають всю юридичну повноту влади над ними [4, с. 399–400]. Сім'ю називає «школою деспотизму» і закликає будувати таку сім'ю, яка б стала «реальною школою свободи», не втративши й інших своїх важливих функцій [4, с. 409]. Автор висловлює ідею про рівні майнові права жінок і чоловіків з метою покращення матеріального становище тих одружених жінок, у яких є власне майно і висловлює ідеї раціонального поділу праці між подружжям, що приведе до покращення їх міжособистісних стосунків. Одночасно, Дж. С. Міль бачив призначення жінок в сімейному житті, в турботі про дітей і підкреслював роль сім'ї як школи моральності для її членів. Морально-психологічна атмосфера в сім'ї, на його думку, залежить від справедливості у відносинах між подружжям.

Представниці марксистського фемінізму доводили, що лише в комуністичному суспільстві економічна залежність жінок, яка є основою їх гноблення, зникне, а громадські дитячі садочки та усупільнене домашнє господарство звільнить їх від домашньої праці і допоможе повноцінно реалізуватися у професійній сфері [1, с. 9]. К. Цеткін на основі аналізу робіт Л. Моргана, Й. Бахофена та Ф. Енгельса доводила, що протиріччя в сім'ї між чоловіком, як власником і дружиною, як незаможною стали причиною економічної залежності та соціальної безправності жінок [13, с. 14].

Фемінізм «другої хвилі» або неофемінізм виник у 60-і роки XX ст. Однією із основних проблем цього часу стала криза ідентичності, яку, як стверджує Ч. Філіпс, революційно налаштовані молоді жінки переживали гостріше, ніж чоловіки. Переважаючими моделями поведінки навіть у рамках субкультур були чоловічі моделі. Багато активісток жіночого руху настільки боялися стати схожими на своїх матерів, що категорично заперечували шлюб і материнство.

Сексуальна свобода призвела до ще більшої фрустрації, самотності і розчарування, адже з віком жінкам було все важче знаходити сексуальних партнерів. Разом з тим, К. Джонстон пов'язує сплеск фемінізму в 60-х рр. не з ціннісною кризою сім'ї, а з протиріччям між всевладдям жінок вдома і повним безвладдям в суспільному житті [11].

Висловленні аргументації дають змогу стверджувати, що феміністки цього періоду, не дивлячись на суттєві відмінності в поглядах представниць основних течій, спільно прагнули до усунення будь-яких проявів дискримінації за ознакою статі та забезпечення жінок рівними можливостями для самореалізації [9, с. 147].

Заслуговує на увагу теорія С. де Бовуар – засновниці фемінізму «другої хвилі», французької письменниці та філософа-екзистенціаліста. Вона була близькою з відомим філософом Ж. П. Сартром, вела спосіб життя типовий для чоловіків-інтелектуалів. Це, безумовно, вплинуло і на її погляди на взаємини статей та шлюбно-сімейні стосунки. В книзі «Друга стаття» (1949) вона озвучила свою позицію, як екзистенціальну, а не жіночу чи феміністичну. Відповідно до цієї концепції, яка була запозичена у Ж. П. Сартра, індивідуальна доля людини жорстко не детермінована особливостями раннього дитинства (як вважав психоаналіз) або економічними умовами (як стверджував марксизм) – у людини є свобода вибору. Але якщо Ж. П. Сартр бачив проблему в конфлікті себе вільного та Іншого, то С. де Бовуар доводила, що цим Іншим завжди є жінка. Вона визначається відносно чоловіка, а не відносно себе, вона несуттєва в порівнянні з ним «істотним», він – абсолют, вона – Інше. Причини такого становища не є біологічними, психологічними чи економічними, вся цивілізація побудована так, що виробляє це «творіння, щось середнє між чоловіком і євнухом», яке і називається жінкою. Знаменитою стала її фраза «Жінкою не народжуються, нею стають».

У книзі критикувалися релігія, література і стереотипи суспільної свідомості з марксистсько-екзистенціалістських позицій. Інститут шлюбу С. де Бовуар розглядала, як форму гноблення для обох членів

подружжя [2, с. 544–545]: при традиційному розподілі сімейних ролей дружина є тягарем для чоловіка, тому що не може розраховувати на власні сили. Надавши жінці можливість реалізації поза сім'єю, чоловік спростить собі життя [2, с. 547]. Чолок та жінка, на думку С. де Бовуар, потрібні один одному, тому що чоловік завжди вважався повноцінним членом суспільства, тоді як для жінки єдиним способом забезпечити своє існування, а, відтак, єдиним сенсом життя був вступ у шлюб. В шлюбі жінка мала чітко виконувати дві функції: народжувати дітей і задовольняти сексуальні потреби чоловіка та турбуватися про його побут [2, с. 467–471]. Ідеальний шлюб для С. де Бовуар – це з'єднання двох вільних особистостей, кожна з яких має можливість вільно розвиватися [2, с. 545].

У 1963 р. в Америці вийшла книга Б. Фрідан «Загадка жіночності» [12], яка поклала початок феміністському руху в багатьох країнах. Е. Тоффлер порівнює її вихід книги із розривом бомби: розпочалася болісна боротьба за те, щоб заново переосмислити ролі чоловіків і жінок в умовах сім'ї майбутнього [10, с. 363]. Об'єктом дослідження Б. Фрідан стали американські домогосподарки середнього прошарку в післявоєнний період. На основі аналізу образу «справжніх» жінок, поширеного у журналах, фільмах, телепередачах, і зіставлення його з результатами опитування домогосподарок, вона зробила висновок, що образ щасливої домогосподарки – це міф, який суспільство використовує для маніпуляції свідомістю жінок. Соціальне закріпачення жінки, перетворення її в домашню служницю, яка обслуговує чоловіка і дітей приводило до усвідомлення нереалізованості, незадоволеності життям, і, як наслідок, до розповсюдження психічних розладів та несприятливої морально-психологічної атмосфери в сім'ї. Проте Б. Фрідан не виступає проти сім'ї взагалі, а пропагує створення можливостей для поєднання жінками сімейних і професійних ролей. Вона переконує, що єдиним способом гармонізувати сімейні стосунки є врахування інтересів обох членів подружжя, самостійна творча робота, рівний доступ до освіти, спеціальні програми підвищення

кваліфікації, більш широка участь жінок в економічній, соціальній і політичній сферах [10].

У 1967 р. в Америці виникають перші жіночі радикальні групи. Жінки почали займатися революційною боротьбою, спрямованою проти чоловіків. Вони більше не прагнули прийняття себе в рамках системи, а присвятили діяльність справі повалення цієї системи. Радикальні феміністки доводили, що чоловіки вбачають у жінках знаряддя для задоволення своїх сексуальних потреб та продукування дітей. Створена ціла інфраструктура нав'язування жінкам вигідної для чоловіків моделі поведінки: жінок примушують перейматися переважно своїм зовнішнім виглядом для того, щоб подобатися чоловікам. Навіть народження дітей залежить від чоловіків: якщо дитина не бажана, жінку можуть змусити її позбутися. Вихід з цієї ситуації вбачали у глобальній сексуальній революції і побудові якісно нового суспільства [8, с. 185–190]. До початку 70-х рр. ці нові ідеї знайшли відображення в численних книгах, серед яких «Політика статі» К. Міллет, «Діалектика статі» Ш. Файерстоун, «Жінка-євнух» Ж. Грір (всі книги вийшли в світ в 1970 р.).

Найбільшу теоретичну вагу мала друга частина книги К. Міллет «Політика статі», так як вона ввела в сучасну феміністську думка ключове поняття патріархату [1, с. 191–192]. Цей термін для науки не новий, в перекладі з грецької він означає главу роду, але К. Міллет використала його для загального позначення соціальної системи, заснованої на чоловічому пануванні і підпорядкуванні жінок.

Згідно К. Міллет, головним інструментом патріархату є сім'я, через яку, за посередництвом глав сім'ї (чоловіків) здійснюється підкорення та придушення жінок. В патріархальній сім'ї дружина та діти як матеріально, так і ідеологічно залежні від чоловіка. Оскільки сім'я – це основне джерело соціалізації дітей, в ній, згідно К. Міллет, вперше відбувається навчання особливостям патріархальної організації суспільства і поділу праці за статтю.

К. Міллет переконує, що дві ключові функції сім'ї – продовження роду та соціалізації – можна реалізувати поза нею [5].

Аналіз наукового доробку представниць радикального фемінізму дозволив дійти висновку, що сім'ю вони трактували як соціальний інститут, в якому експлуатується жіноча праця, може насильно проявлятися чоловіча сексуальна влада, і де ретранслюються стереотипи гендерних ідентичностей та дискримінаційні моделі поведінки. Вона далека від ідеалу, заснованого на взаємній любові та повазі, в якому панує сприятлива морально-психологічна атмосфера, задовольняються емоційні, сексуальні та побутові потреби подружжя і відбувається догляд за дітьми.

Загалом, міжособистісні стосунки шлюбних партнерів радикалки зводять до обміну домашньої праці і подружніх обов'язків на грошове забезпечення. Радикальні феміністки доводили, що чоловіки отримують переваги від ситуації, яка склалася, у вигляді домашнього комфорту і в у завантаженості жінок, які намагалися конкурувати з ними в політичній сфері та на ринку праці. Опір чоловіків виконувати домашню роботу – це не особисті розбіжності, а прояв ширшої боротьби за владу. Деякі з радикалок бачили вихід просто у відмові продовжувати побутове обслуговування чоловіків і пропонували проживати тільки в жіночих домогосподарствах. Висловлювалися навіть іде відміни самої сім'ї [1, с. 203–205].

У 70-х рр. ці ідеї були докладно описані Ш. Файерстоун. За її твердженням, любов, можливо, навіть більше, ніж народження дітей, – основа жіночого гноблення. Вона вважала, що статеві відмінності зумовлені біологічно. Оскільки жінка народжує дітей, то вона змушена бути залежною від чоловіка в питаннях охорони, захисту та матеріального існування. Вважала, що єдиним способом визволення жінки є відмова від традиційної сім'ї одночасно із вмонтованими в цей інститут відносинами домінації. Незалежність жінки від біологічного підпорядкування чоловікові Ш. Файерстоун вбачала у штучному заплідненні, використанні контрацепції, легалізації абортів. Розвиток науки і техніки, на її думку, давав змогу у перспективі перенести репродуктивну

функцію в лабораторії, а виховання дітей покласти на пари або лесбійські спільноти, тим самим звільнити жінку від тягаря біологічної родини [8, с. 185–190]. У постпатріархальному суспільстві, з точки зору автора, буде скасована традиційна нуклеарна сім'я і стать перестане мати суттєве значення [14, р. 106–125].

Отже, дійшовши до висновку, що природу чоловіків змінити неможливо, радикальні феміністки вирішили створити власний альтернативний світ звільнених жінок, в якому немає місця традиційній сім'ї.

Можна виділити фемінізм «третьої хвилі», появу якого пов'язують із публікацією у 1992 р. у часописі «Ms» статті Р. Уолкер «Стаючи третьою хвилею». Його появу трактують як критичну реакцію молодого покоління жінок на радикальний фемінізм. Він не прийшов на заміну попередній «хвилі», а існує паралельно і не намагається з'ясувати, ким є сучасна жінка, а робить наголос передусім на тому, ким вона може бути. Вона може бути ким захоче за умови, що це буде її свідомий вибір. Фемінізм «третьої хвилі» прагне поєднати досвід, накопичений представницями усіх напрямів і менше уваги приділяє відносинам між жінками і чоловіками та проблемі дискримінації жінок. Натомість їх цікавлять питання розподілу сил та влади з метою проведення такої трансформації, за якої кожна жінка могла реалізувати свою жіночість повною мірою будь-де: в праці або в родині [8].

Аналізуючи погляди на шлюбно-сімейні стосунки представниць так званої «третьої хвилі фемінізму», варто звернути увагу на інтерв'ю Р. Уолкер, які демонструють різкі зміни у відношенні до сім'ї та материнства. Для кращого розуміння позиції Р. Уолкер слід зауважити, що вона була донькою активної феміністки Еліс Уолкер, яка завжди стверджувала, що материнство – це форма рабства, діти – це ярмо на шиї, так само, як і чоловік. В таких умовах її донька, будучи ще підлітком, змогла відчути на собі все те, за що боролися феміністки, зокрема, як це – контролювати власне тіло. Так, в 14 років вона зробила аборт, а в 15 – уже лікувалася від наркозалежності. З першого разу Ребекка не змогла створити сім'ю, до того ж, відносини з матір'ю завжди були

складними. Коли донька засумнівалася в ідеології матері та завагітніла, вони припинили спілкування.

Як наслідок, Р. Уолкер, з одного боку, погоджується з тим, що фемінізм дав жінкам нові можливості: він відкрив для них двері шкіл та університетів, організував робочі місця. Але, одночасно, показує, що він «зрадив ціле покоління жінок і прирік їх на бездітність». Лідери феміністського руху не хочуть брати на себе відповідальність за покоління травмованих дітей (таких, як Ребекка). Підсумовуючи, вони пише: «Я – своя власна жінка, і я дізналася, що насправді важливо – сімейне щастя» [15].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інвентаризація теоретико-методологічного дискурсу фемінізму свідчить, що фемінізм справив істотний вплив і на психологічні дослідження шлюбно-сімейних відносин. В результаті жіночого руху виділилися три дослідницькі напрями. Це статоворольовий підхід (*sex-role theory*), який опирався на ліберальний фемінізм і став першою теорією, яка пояснювала функціонально обумовлений розподіл чоловічих та жіночих ролей в суспільстві і допоміг осмислити позиції чоловіків та жінок у сім'ї в системі відносин влади. Другий підхід – це дослідження жінок, як відображення поглядів радикального фемінізму (*women studies*). Третій підхід – це гендерні дослідження, концептуальні схеми яких використовуються при здійсненні досліджень з психології сімейних відносин, що сприяє розвитку теоретичної та емпіричної психології сім'ї.

Проведений аналіз наукових праць свідчить, що теоретики фемінізму проаналізували шлюбно-сімейні стосунки крізь оптику жіночого досвіду. Такий аналіз особливо цінний для психології сім'ї, оскільки упродовж тривалого історичного відрізка часу провідні ролі в суспільстві належали чоловікам (при чому практично виключно білим гетеросексуальним), тому і світ аналізувався відповідно до їхнього досвіду.

Крім того, саме феміністки почали аналізувати сімейні взаємини крізь оптику концепції гендеру, яка передбачає соціальне конструювання відмінностей між статями і надмірне їх підкреслення. Відмежовуючись від

уявлень, в яких ще зберігається поділ на чоловічі і жіночі життєві сфери, гендерна критика спрямована проти формування таких полюсів.

Важливо також, що сім'я в цілому розглядається вже під іншим кутом: вона так само, як і інші соціальні інститути (наприклад, держава) є не природнім, а сконструйованим соціально утворенням, що, однак, не заважає їй висувати іншу систему вимог для діяльності агентів культури.

Дане дослідження обмежене вивченням внеску у аналіз шлюбно-сімейних стосунків теоретиків ліберального, марксистського та радикального фемінізму. Однак з 1960-х років з'являлися нові його форми: гуманістичний, психоаналітичний, постмодерністський тощо, роль яких у психологічних дослідженнях сімейних стосунків потребують подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Брайсон В. Политическая теория феминизма / В. Брайсон. – М. : Идея-Пресс, 2001. – 304 с.
2. Бовуар С. Второй пол / С. Бовуар. – С-Пб. : Алетейя, 1997. – 832с.
3. Воронина О. А. Феминизм и гендерное равенство / О. А. Воронина. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 320 с.
4. Міл Дж. Про свободу / Дж. Міл – К. : «Основи», 2001. – 463 с.
5. Миллет К. Политика пола [Электронный ресурс] / К. Миллет – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nz/2008/4/mi25-pr.html>(16.07.2015).
6. Миллет К. Сексуальная политика (главы из книги) / К. Миллет // Вопросы философии. – 1994. - № 9. – С. 148 – 172.
7. Повістак О. А. Теоретико-історичні основи психології сім'ї / О. А. Посвістак. – Хмельницький: ХНУ, 2017. – 402 .
8. Романюк А. Історія західних політичних вчень: Політичні доктрини ХХ – поч.ХХІ ст.: Навчальний посібник / А. Романюк. – К.: Знання, 2011. – 256 с.
9. Стрільчук А. В. Ідейні засади західного фемінізму «другої хвилі» / А. В. Стрільчук // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – Вип. 41. – С. 145–148.
10. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 1999. – 784 с.
11. Филлипс Ч. Т. Феминизм и семья: историко-социологический анализ / Ч. Т. Филлипс / Отв. ред. А. И. Антонов. – М. : «Грааль», 2002. – 176 с.
12. Фридан Б. Загадка женственности / Б. Фридан. – М., 1994. – 496 с.

13. Цеткин К. Социализм придет к победе вместе с женщиной-пролетаркой / К. Цеткин. – М. : ГИПЛ, 1960. – 91 с.
14. Firestone Sh. The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution / Sh. Firestone. – Morrow, 1970. – 260 p.
15. Walker R. How my mother's fanatical views tore us apart / R. Walker // Daily Mail [Electronic resource]. – 2008. – 23 May. – Access mode: <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-1021293/How-mothers-fanatical-feminist-views-tore-apart-daughter-The-Color-Purple-author.html> (17.07.2015).

Турбан В. Расширение перспективы анали за брачно-семейных отношений сквозь оптику феминизма

На основе изучения научных источников в статье раскрыты общие основы анализа брачно-семейных отношений через оптику феминизма. Установлено, что наиболее весомым вкладом в психологию семьи стало исследование брачно-семейных отношений сквозь призму женского опыта и концепции гендера. Определено, что именно теоретическое наследие феминизма способствовало переосмыслению семьи как природного образования и привело к формированию представлений о семье, как образованию, сконструированному социально.

Ключевые слова: психология семьи, феминизм, семья, брак, патриархат.

Turban V. Expansion of marriage and family relationships analysis prospects through feminism optics

General basics of feminism concepts of marriage and family since the advent of the first feminist works, during the period from the XV to the beginning of the XXI century, are described in the article in the context of research of formation problems of psychology of family. The controversy on some significant problems of women emancipation, such as place and role of a woman in a family, stereotypes of family and marital behavior, roles in a family, attitude to motherhood and childrearing, opportunities and needs of self-fulfillment, is shown. The projects of marriage and family, constructed by their representatives, are considered through the prism of the analysis of the concepts of the most widespread movements of feminism: liberal, Marxist and radical that developed within three waves of feminism. Deep theoretical differences in the views on marriage and family relations within different approaches are defined and the author attempts to trace the effects of feminism on marriage and family.

General principles of marriage and family relationships through feminism optics are developed in the article on the basis of scientific sources analysis. It is defined that the study of marriage and family relationships through the prism of women's experience and the gender concept became the most significant contribution to the psychology of the family.

Such an analysis is especially valuable for Psychology of the Family, as leading roles in European and American society belonged to men (almost exclusively

to white heterosexual) during long historical period, that's why the world was analyzed according to their experience.

It is determined that namely feminists began to analyze family relationships through the optics of gender concept, which provides social construction of differences between the sexes and their excessive emphasizing. Marking off from ideas which still remain the division into male and female spheres of life, gender criticism is directed against the formation of such poles.

It is defined that the theoretical achievements, established in line with feminism contributed to rethinking of family as a natural creation and has led to the formation of ideas about family as a socially constructed creation.

Keywords: *feminism, family, marriage, emancipation, discrimination, patriarchy.*